

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון שי - פרשת קרח - תשע"ז - קהילת חניכי הישיבות, רמות ב' ש

פניני הלכה

האם צריך לומר הריני כפרת משכבו כשמוזכר שם אביו בתוך י"ב חודש

א - איתא בקידושין (לא): ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו וכו', במותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא, אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו. והני מילי תוך שנים עשר חודש, מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא. [ופרש"י הריני כפרת משכבו - עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו. מכאן ואילך - כבר קיבל מה שקיבל, שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש.] והובא לכיניא ברמב"ם (פי"ן מהל' ממרים ה"ח), בטור ובשו"ע (יו"ד סי' ר"מ ס"ט).

[בגמ' לפנינו איתא "זכרונו לברכה לחיי העולם הבא". אולם לשון הרמב"ם "זכרונו לחיי העולם הבא". ובשו"ע איתא "זכרונו לברכה" בלבד. ובלשון הטור איכא כמה גירסאות, דבטור לפנינו כתוב "זכרונו לברכה", ואילו בטור שלפני הפרשה הייתה הגי' זלח"ה (פרשה ס"ק י"ז) וביאר הפרישה דהיינו זכרונו לחיי העולם הבא. וציין דב"י ובשו"ע הגי' ז"ל לחוד.

ובט"ז (ס"ק י"ג) כתב על דברי השו"ע "אלא זכרונו לברכה" - בגמ' איתא זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, וכן הוא נדפס בקצת טורים. ואותן החותמים ז"ל ה"ה מחסרים למ"ד, וצריכים לחתום ז"ל לה"ה. עכ"ל. מיהו י"ל דבגירסת הגמ' שהיתה לפני הרמב"ם היה כתוב "זכרונו לחיי העולם הבא" וכלשון הרמב"ם. וכן הוא בחידושי הריטב"א מהדו"ב (קידושין לא:), ובמאירי (שם), ובעוד ראשונים. ועיינו ב**ערוך השולחן** (סי' ר"מ ס"ט) דנסתפק אם הטור והשו"ע ס"ל דהא קאמר בגמ' לחיי העולם הבא הוא לאו דוקא, ועי"כ לא כתבו אלא זכרונו לברכה. או שלא חשו להאריך. והעלה דנראה כסברא ראשונה, וכן המנהג לאמר רק ז"ל.]

ב - וכתב הד"מ (ס"ק ד') - מצאתי הג"ה ב**אלפסי** פ"ק דקידושין (שלטי גיבורים יב. אות ב) הא דצריך לומר הריני כפרת משכבו, נראה בעיני שלא אמרו כן אלא כשמוזכרו בפיו, אבל כשמוזכרו בחתימתו אפ"י תוך י"ב חודש אומר זלח"ה, שהרי חתימתו קיימת אפילו אחר י"ב חודש. אמנם אני ראייתו שאר פוסקים ופרט בנמוקי"ש שכתב דינים בשם רבו וכל מקום שזכרו כתב ה"כ"מ, אי"כ נראה דאין לחלק. ובהגהותיו לשו"ע (שם) כתב - י"א דאם כותב תוך י"ב חודש דבר ומוזכר אביו א"צ לכתוב הריני כפרת משכבו אלא זכרונו לברכה, דהא חתיבתו מתקיימת לאחר י"ב חודש. ויש מחמירין אפילו בכתובה, וכן נוהגין.

ועיינו ב**חנות יאיר** (סי' ע"א) דכתב להעיר במה שנהגו לכתוב "היכ"מ" אחר מיתת אביו תוך שנה, אף כי בזכירה בפה לא נהגו, ועל פי הדין להפך הוא. ג - והנה מדאמרה הגמ' "היה אומר דבר שמועה מפיו", ולא אמרה "היה מזכיר שם אביו" או "היה אומר דבר משם אביו". יש מקום לומר דדוקא אם אומר דבר "שמועה" דהיינו דברי תורה, צריך לומר הריני כפרת משכבו. אבל אם היה מזכיר שמו בלבד, או אומר איזה דבר חולץ משמו, א"צ לומר הריני כפרת משכבו.

אולם **הד"מ** (ס"ק ד') כתב משמיה **דר' ירוחם** (בתולדות אדם וחוה ח"ד - ט"ו ע"ג) דה"ה אם אמר מפיו שאר דברים בלא בית מדרש, אע"פ שאינו דבר שמועה, ואינו מחלק בין אינו דבר שמועה לדבר שמועה. עכ"ל. איברא **דבתוס' ר"י הזקן** (קידושין שם) כתב - דבר שמועה, הלכה ששמע מאביו, ודאי אין הדין באמו, שאינו חייב לומר כך לא כפרה ולא זכרונו, אלא כשאומר דבר הלכה ששמע ממנו, וכדקתני היה אומר

שמעתא אליבא דהלכתא

האם אומרים בעבידתיה טריד באיסור הסתכלות

א. איסור הסתכלות. ב. איסור עצמי או שמא יבוא לידי תקלה. ג. אינו מכוון. ד. איכא דרכא אחריתא. ה. בעבדיתייהו טרידי. ו. במקום ריבוי בשיעורים. ז. כשאינו מושיט איסור בידו. ח. בשב ואל תעשה. ט. כשנוהג בהיתר. מצינו כמה מקומות שאמרו חז"ל שאין לחוש להרהור בשעה שעוסק במלאכתו, ויש לעיין האם אמרינן היתר זה גם באיסור הסתכלות, ונ"מ בכמה גווני כגון לענף מציל הנמצא לצורך הצלה במקום רחצה וכדו'.

א. איסור הסתכלות

איתא ב**ברכות** (יב:): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר פט"ו פס' לט), "אחרי עיניכם" זה הרהור עבירה, ע"כ. משמע דאין פס' זה בא להזהיר על איסור הסתכלות אלא על הרהור עבירה בלבד. וכן מבואר ב**ספר המצות לרמב"ם** (ל"ח מה) שכתב "הזוהרנו מלאו זה שלא נמשך אחר ההנאות והתאוות הגשמיות והתעסק המחשבה בהן תמיד". אולם **רבינו יונה** (שערי תשובה שער ג אות סד) כתב: "הזוהרנו מפס' הני"ל שלא יסתכל אדם בעריות פן יוקש בהם, ע"כ. ועי' **בעצי ארזים** (שם ס"ק א) שכתב כן אף בדעת הרמב"ם שיש בזה איסור תורה אלא שהוא לאו שבכללות ולא שאין בו מעשה. וכן פסקו **המ"א** (א"י"ח סי' ע"ה מה"ס ס"ק א), **החיי"א** (כלל ד אות ד) ו**המ"ב** (ס"ק ז) שהמסתכל אפ"י באצבע קטנה להנות עובר בלאו דלא תתורו וגו'.

ב. איסור עצמי או שמא יבוא לידי תקלה

והנה מלשון הרבינו יונה משמע שאין זה איסור עצמי אלא שמא יבוא לידי תקלה. וכן מוכח מהגמ' **ברכות** (כ:): בהא דרב גידל, עיי"ש ב**רש"י**. וכן מוכח **מסנהדרין** (מה). דחיי"י שמחמת הרהור יבוא לידי עבירה. וכן הוא ב**ריטב"א** (קידושין פב. ד"ה הכל) והוכיח כן מהא דאיתא בב"מ (פד). דרבי יוחנן הוה יתיב אשערי טבילה ולא חיש איצר הרע [עיי"ש בתוס' (ד"ה יתיב)], ומ"מ כתב: שם שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל ת"י"ח בוטחין ביצריהו, ע"כ. וכן מבואר ב**סמ"ק** (מצוה ט). וכן משמע **מהרמב"ם** (תשובה פ"ד ה"ג). וכן פסק **הגר"ק שליט"א** (חוט שני ח"ג קובץ ענינים ס"ק ג אות ג). (ועי' עוד **בחינוך** (מצוה קפח) שכתב: שמה שמצינו קצת מעשים בגמ' מראים סותרים מה שאסרו חז"ל בדברים אלו, אין זה סתירה, כי דוקא במקום מצוה הוא שהיו מקילין קצת. ועוד שהם ז"ל היו כמלאכים, והיתה מפורסמת כוונתם לכל העולם כשמש, ולא היו מרגישים הרגש רע בשום דבר מרוב דבקותם בתורה ובמצוות. אבל אנו אין לנו לפרוץ אפ"י גדר קטן בענינים אלו כלל).

ג. אינו מכוון

ועיינו ב**נפסחים** (כה:): דהנאה מדברים אסורים הבאה בעל כרחו של אדם ויכול להשתמט ממנה אלא דאינו מתכוון לה, מותרת. וכן פסקו **הרי"ף** (שם ו: ברי"ף), **הרא"ש** (שם סי' ב) ו**הרמב"ם** (מאכ"א פ"ד ה"ב). וביאר **הר"ן** (חולין לב. ופסחים ו: ברי"ף) דהנאה הבא בע"כ פירושו שלא בא האדם לכאן בשבילו אלא האיסור מגיע אליו ממילא, כגון ריח של ע"ז המגיע לאדם ממילא דאע"פ שהוא אסור בהנאה כיון שהוא לא מיכווין להנות שרי. וכן הדין בדבר התלוי בראיה או שמיעה. וכן פסק **הרמ"א** (יו"ד סי' קמב סעי' ו). וכתב **הש"ך** (שם ס"ק לד) דהדין כן בכלל האיסורים התלויים בראיה וכדו'. נמצא דאם לא מכוון להנות ליכא אסור. וכ"כ **בשו"ת תורה לשמה** (שאלה שצד). והארכנו בזה בס"ד בגליון ק"ד.

ד. איכא דרכא אחריתא

אלא דצ"ע ע"ז מהא דאיתא בגמ' **בב"ב** (נ:): **וברשב"ם** (שם ד"ה למינס) דההולך לצרכו בשעה שהנשים עומדות על הכבישה אם איכא דרכא אחריתא רשע הוא ואי ליכא דרכא אחריתא אע"פ שאנוס הוא מ"מ צריך להטות עיניו לצד אחר. [ועי' **ברש"י** (ברכות סא.) ו**ברשב"ם** (שם) שמשמע דהתם מיירי שהיו חלק ממקומות המכוסים גלויים]. ולכא"ו קשה לפי מסקנת הסוגיא בפסחים הני"ל דמבואר דאע"פ איכא דרכא אחריתא ליכא אסור כיון דאינו מכוון להנות כלל, ואמאי קרו לו רשע ככה"ל.

וכבר עמד בקושיא זו **בספר חפץ חיים** (הל' להי"ר כלל ב באמ"ח אות יד) וכתב "ועיינתי הרבה בהאי קושיא ונ"ל דסברת הגמ' בב"ב היא דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמתם צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבא להרהר ע"י זה". ולפ"ז יוצא דאם איכא דרכא אחריתא בכלל רשע הוא, משום שעבר על דברי אחרים שחששו למכשול, ואם ליכא דרכא אחריתא לית לן בה, אלא דאפ"ה משום מדת חסידות עליו להטות עיניו לצד אחר. ועי' משי"כ עוד מזה באורך בגליון ק"ד.

ה. בעבדיתייהו טרידי

ואיתא **בע"ז** (כ:): אסור להסתכל בבגדי צבע של אשה ולא בחמור ולא בחמורה ולא בעופות כו', אמר רב יהודה מין במינו מותר להכניס כמכחול בשופרת ואפילו משום פריצותא ליכא, מ"ט בעבדיתייהו טריד. ופרש"י משום דהאיסור בהני"ל הוא משום שמא יבא לידי הרהור דבר כדאמרינן בע"ז כי ע"כ לא יסתכל בחמור בחמורה כו', דהתם כשאינו שלו שאינו צריך לסעיף, אבל אינו בעבדיתייהו טריד ולא מהרהר, ע"כ. וכן הוא בב"מ (צא). וכן פסק **השו"ע** (אה"ע סי' כג סעי' א) וכן הביא **המ"ב** (סי' תקלו ס"ק ז). ועי' **באוצר הפוסקים** (מבואר דבאיסור שיש בו משום חשש הרהור אם הוא טרוד במלאכתו לא חיי'. ועי' **ברדב"ז** (ח"ד סי' ב ועי' בחי"ג סי' תפא) ו**בפלת"י** (ססי' קצה) שכתב: שהטעם שמוותר למשמש בדופק של אשתו נדה (במקום סכנה) הוא משום דבעבדתו טריד. וכ"כ **הבנין ציון** (ססי' עה), וכן מסיק **בלחם ושמלה** (סי' קצה שמלה ס"ק ג). וכן הוא **באג"מ** (יו"ד ח"ג סי' נד אות א) ועי' בזה בגליון ר"ב.

ולפ"ז י"ל דהני"ל לענין איסור הסתכלות אם טרוד במלאכתו לא חיי' לה. וכן הוא להדיא **בדרכי תשובה** (סי' קנז ס"ק ח) וכתב שכן הוא מעשים בכל יום (ושם מיירי לענף בדיקה לצורך רפואה), וכן הוא בהגהות הגר"פ עפשטיין על **הישכיל עבדי** (חי"ג הערות עמ' קב: אות ה). ועי' **במחנה חיים** (אע"ה ח"ב סי' יח ד"ה ולענין לקי"מ) שכתב: שמה"ט מותר לעדים להסתכל במעשה עבירה ע"מ להעיד. [ועי' בגליון ל"ה משי"כ בענין האם אמרינן בעבדיתייהו טריד באיסור יחוד].

וכ"כ **באג"מ** (אה"ע ח"ד סי' ס אות א) בענין רחיצה במקום שיש איש מציל שמוותר לאישה ללכת שם מכיון שהמקום קבוע לרחיצת נשים הוא כמביתו, ואין בזה משום פריצות בשביל אי' שנמצא שם שלא לכוונת פריצות אלא לכוונת מלאכתו, והוא בשעה שהרבה רוחצות שלא שייך איסור יחוד, וגם שברור שיענש ע"ז על שעסק בתאותיו שעיי"ז לא היה שייך שיעשה מלאכתו לראות אם חיי' יש צורך הצלה, וגם הוא יירא מלעסוק בזה דשמא יארע אז אי' שטובעת ולא ידע להצילה. (ועי' עוד להלן בדעת האג"מ).

אלא שבזמננו שפרוץ מרובה על העומד ושכיח כאלו שקרובים להיות פרוצים, לכאורה יש מקום לחוש טפי בזה בפרט בחוף הים שיש כמה מצילים וי"ל שאין כולם טרודים במלאכתם. ואי"כ יש לדון האם יש לחוש משום לפני"ע.

ו. לפני עור במקום ריבוי בשיעורים

אלא דבאמת נראה דאף אם פעמים אינן טרודים במלאכתם אכתי יש צדדין לדון באיסור לפני"ע מכמה טעמים. ראשית ר"ל דהם הולכות למקום שבא"ה יש עוד סיבה למכשול אלא שע"י יש משום חשש ריבוי בשיעורים, מצינו **לריטב"א בע"ז** (ו: ד"ה תלמוד למה) שכתב שבבתי עברי דנהא ליכא משום לפני"ע ואע"פ שהוא מרבה באיסור על דיניו לא חיישינן, ע"כ. וכן הוא **במאירי** (ע"ז ו: ד"ה כל מה שאסור). מבואר מדבריהם דאין משום לפני"ע במקום שגורם שירבה בשיעורים, וכן מבואר **בריטב"א בב"מ** (ה: ד"ה דאי לא תימא הכי) והובא **בשט"מ** (שם).

ועיינו **בברכ"י** (ח"מ סי' ט אות ג ד"ה אי"א אשפר) ו**במחנה חיים** (ח"א סי' מה ד"ה ולכאורה ע"ה, ועיי"ש ד"ה סוף דבר) שכתב: שדברי הריטב"א נאמרו ה"כ שעדיין יש לו את האתא אברא אבל אם כבר אכלו וכדו' מושיט לו איסור הוי מכשול חדש ואסור. וכ"כ **האג"מ** (א"י"ח סי' ס) אליבא דהריטב"א בדרך אפסר.

ועי' **בתרו"ד** (ח"א ססי' רצט) שנשאל אם שרי לישראל למכור תרנגולים לנכרי שקונה אותם כדי לסרסן, וכתב: דיש לצדד קצת להתיר אם הנכרי הקונה אותם מוסרם לעכו"ם אחר לסרסן, דאמרו בע"ז (יד). שעל לפני דלפני לא מקפדינן. והביאו **בב"י** (אה"ע סי' ה) וכן פסק **הרמ"א** (סעי' יד) להתיר.

